

Apologetics Beyond Arguments

En kort introduktion til en afhandling om apologetikkens natur og metode

Emil Børty Nielsen (PhD)

Leder af Center for Kristen Apologetik, Menighedsfakultetet, Aarhus

ebn@teologi.dk

Den 26. August 2022 forsvarede jeg ph.d.-afhandlingen *Apologetics Beyond Arguments: An analysis and evaluation of the apologetic methods of Richard Swinburne, Alistair McGrath, and Stanley Hauerwas* ved MF Norwegian School of Theology, Religion and Society i Oslo. Atle Ottesen Søvik og Jeppe Bach Nikolajsen har været vejledere på projektet. Bedømmelseskomiteen bestod af Nancey Murphy, Niels Henrik Gregersen og Harald Hegstad. I denne forum-artikel vil jeg præsentere hovedtankerne i mit ph.d.-projekt.¹

Afhandlingens struktur

Afhandlingen består af 10 kapitler. De to første kapitler strukturerer afhandlingens overordnede argument ved at bestemme apologetikkens natur. Kapitel 3-5 rekonstruerer epistemologien og den apologetiske tænkning hos Richard Swinburne, Alistair McGrath og Stanley Hauerwas. Kapitel 6 sammenligner de tre positioner og fremstiller en ramme for den følgende diskussion. Kapitel 7-9 diskuterer apologetikken som praksis og de tre apologetiske metoder ud fra tre kriterier: kohærens, effektivitet og etik. Kapitel 10 konkluderer afhandlingen.

Apologetikkens historiske rødder

Apologetikken har sine rødder i de bibelske skrifter og i det antikke retssystem. I 1 Pet 3,15-16 opfordrer Peter de kristne til at være klar til at forsvare og begrunde deres tro. I denne sammenhæng bruger Peter det græske ord ”apologia”, der stammer fra en antik juridisk kontekst. Hvis man blev anklaget for at have begået en forbrydelse, fik man mulighed for at holde en forsvarstale (en apologi) over for byens borgere, der skulle afgøre om den anklagede skulle idømmes en straf. Denne tale havde til formål at vise den anklagedes uskyld. I apostlenes gerninger ser vi nogle eksempler på sådanne apologier, hvor Peter og Paulus er nødt til at forsvare deres tro offentligt mod anklager. Paulus går et skridt videre og betegner sin tjeneste som apologetisk (Fil 1,7). Han så det altså som en vigtig del af hans kald, at forklare og forsvare evangeliet over for samtidens anklager og misforståelser.

Den nutidige forståelse af apologetik har sine rødder i begyndelsen af det 19. århundrede, hvor eksempelvis Schleiermacher ser apologetik som kirkens forsøg på at overbevise dem udenfor kirken.² I 1930 og 40erne bliver begrebet populært

blandt evangelikale i USA med klassiske skikkelser som Van Til og Edward Carnell og senere Francis Schaefer og C. S. Lewis. Med den nyateistiske vækkelse fra 2004 til dens kollaps omkring 2010 ser vi endnu engang at bevægelsen omkring apologetik vokser, hvor apologeter som Alister McGrath, William Lane Craig og John Lennox har været og er centrale. Apologetikken har således en rig og mangefacetteret historie. Dermed er apologetik heller ikke én bestemt ting men snarere en strøm af ideer. Hvis man ønsker at arbejde med et præcist apologetik-begreb, er man derfor nødt til at vælge et begreb, der indfanger visse dele af denne strøm og udelukker andre.

Definition af apologetik

Hvad er apologetik? Min afhandling handler om, hvordan kirken bør praktisere apologetik. Det forudsætter en definition af apologetik. I kapitel 2 af min afhandling undersøger og analyserer jeg derfor forskellige definitioner og klassifikationer af apologetik. En typisk evangelikal definition af apologetik er, at apologetik er at give et rationelt forsvar for den kristne tros sandhed.³ Et sådant rationelt forsvar for den kristne tro er blevet givet på mange forskellige måder af forskellige kristne tænkere. Disse forskellige tilgange er blevet opsummeret i en række apologetiske skoler. Den i dag mest indflydelsesrige fremstilling og diskussion af disse skoler finder man i bogen *Five Views on Apologetics* (2000). Denne bog lader fem evangelikale apologeter præsentere og diskutere fem tilgange til apologetik: William Lane Craig repræsenterer klassiske apologetik, Gary Habermas evidentiell apologetik, John Feinberg "cumulative case" apologetik, John Frame præsuppositionel apologetik, og Kelly Clark reformert epistemologi. En nærmere præsentation

og diskussion af disse positioner kan findes i min afhandling. Af en række grunde er jeg ikke tilfreds med denne klassifikation. Jeg har derfor forsøgt at konstruere et bredere og mere præcist rammeværk for apologetikken i min afhandling.

Den mest grundlæggende indsigt jeg gjorde i mit arbejde med apologetik, var da jeg gik fra at forstå apologetik som epistemisk retfærdiggørelse (justification) til at forstå den som en persuasiv praksis (persuasion). Hvis man læser apologetisk litteratur, kan man let få det indtryk, at apologetik er en form for kristen epistemologi. Det handler om teoretisk at vise, at kristendommen er det mest sandsynlige livssyn. William Lane Craig definerer eksempelvis apologetik på følgende måde i bogen *Reasonable Faith*: "Apologetics ... is that branch of Christian theology that seeks to provide a rational justification for the truth claims of the Christian faith. Apologetics is thus primarily a theoretical discipline, though it has a practical application."⁴ Jeg mener dog, at det er mere hjælpsomt, at forstå apologetik som en praktisk disciplin, der indeholder teoretiske aspekter. Jeg finder derfor C. Stephen Evans definition af apologetik mere hjælpsom: "Apologetics is the art of persuasion."⁵ Apologetik er en persuasiv praksis, der sigter mod at overbevise den anden. Apologetik er at øve indflydelse på den anden, så den anden bringes nærmere troen. Dermed er apologetik ikke primært en disciplin koblet til epistemologi men til retorik. Faktisk kan man argumentere for, at evangelikal apologetik de sidste 30-40 år er undergået en vending til retorik. Dermed ikke sagt, at epistemologi og argumentation er blevet opgivet i apologetikken. Sagen er snarere den, at man er begyndt at se apologetik i en større ramme, der bedre hjælper os

med at forstå, hvad der sker i den apologetiske praksis.

Apologetisk metode

Når man har sagt, at apologetik er en persuasiv praksis, der ønsker at bringe folk til tro, så må man videre spørge: hvordan? Hvordan vil apologetikken bringe mennesker nærmere troen? Det er her, vi kommer til spørgsmålet om apologetisk metode. Den klassiske evangelikale apologetik har (ubevidst) antaget, at den eneste og bedste måde, man kan overbevise mennesker på, er via argumenter. Derfor forstås apologetik som rationel eller argumentativ apologetik. Men når vi eksplicit definere apologetik som en persuasiv praksis, så bliver det også klart, at selvom argumenter tydeligt er et persuasive middel, så er det langt fra det eneste middel. Aristoteles, der grundlagde retorikken, er i dag kendt for sine tre retoriske appelformer: logos, ethos og pathos. Logos er at overbevise den anden med evidens og rationelle argumenter. Den appelform svarer til typisk evangelikal apologetiks fokus på argumenter. Men Aristoteles stopper ikke der. Talerens ethos, hendes troværdighed, spiller ifølge Aristoteles en større rolle end logos i at overbevise tilhørerne. Sidst, så kan taleren også overbevise ved at vække følelser (pathos) som vrede, håb og længsel.

I min afhandling præsenterer jeg fem apologetiske metoder. Argumentativ apologetik: at overbevise med argumenter. Imaginativ apologetik: at overbevise ved at vise kristendommens skønhed med historier, billeder og poesi. Kommunitaristisk apologetik: at tiltrække mennesker ved at kropsliggøre Guds godhed i det levede liv. Social apologetik: at overbevise gennem sociale relationer. Experientiel apologetik: at overbevise gennem religiøse erfaringer. Disse fem metoder eller

faktorer øver i høj grad indflydelse på vores tro. Om de skal kaldes "apologetik" er et spørgsmål om, hvor bred en definition man ønsker. Den rationelle apologetik afgrænser apologetik til argumenter. Den holistiske apologetik inkluderer alt med persuasivt potentiale. Og derimellem findes der selvfølgelig en række mellempositioner. I min afhandling har jeg valgt en holistisk definition af apologetik, da jeg mener, at apologetikken har brug for at udvide rammen for apologetik for at forstå, hvad der foregår i den apologetiske praksis (dvs. i mødet med det konkrete medmenneske).

En vigtig implikation af denne måde at forstå apologetik på er, at apologetik ikke er en *teologisk position* men et *teologisk felt*. Jeg hører ofte apologetik kritiseret for at være en form for kristen rationalisme. Man kan dog godt afvise teologisk rationalisme uden at afvise apologetikken. Hvad der oftest er tale om, er at kritikerne vil erstatte en dårlig apologetik med en bedre apologetik. Alle omfattende teologiske systemer må forholde sig til apologetik: hvordan kan og bør kirken overbevise mennesker, så de kommer til tro på Jesus Kristus.

Tre apologetiske metoder

I kapitel 3-5 af min afhandling har jeg undersøgt tre kristne tænkeres tilgang til apologetik. Her vil jeg kort gengive deres hovedtanker. Overordnet kan man sige, at de fremstiller tre apologetiske metoder: argumentativ apologetik, imaginativ apologetik og kommunitaristisk apologetik. Alle tre fastholder den argumentative apologetik men de ser forskellige på dens rolle. Forskellen ligger i, hvor langt man kan komme med fornuften i at overbevise mennesker. Swinburne mener man kan komme langt. Hauerwas mener ikke rigtig, at man kan komme nogle vegne. Og

McGrath ligger et sted imellem. Det karakteristiske ved McGrath og Hauerwas er, at de ikke forbliver ved argumenter. De følger noget til. Hvis man ikke kan overbevise mennesker med argumenter, så må man jo overbevise dem på en anden måde. Og det leder os til McGraths imaginative apologetik og Hauerwas' kom-munitaristiske apologetik.

Richard Swinburne

Richard Swinburne er en kristen analytisk filosof bosiddende i Oxford. Som filosofistuderende elskede han at diskutere tro. Jo stærkere kritikken af kristendommen var, jo mere elskede han samtalen. Her fødtes hans livsprojekt: At vise, at det er rationelt at tro på den kristne Gud. Hans filosofiske projekt består af fire faser. De første 10 år brugte han på at studere videnskabsteori. Dernæst brugte han endnu et årti på at skrive en triologi, der skulle vise, at det i lyset af videnskabs-teorien er rationelt at tro på Gud. Herefter fulgte 5 år med fokus på at forsvare substans dualisme og fri vilje, som han anså for at være afgørende præmisser for kristen tænkning. Sidst, brugte han et årti på at skrive en tetralogi om kristendommens rationalitet. Man må således beundre Swinburnes ihærdighed selvom han i dag ofte er kritiseret for at have en forældet rationalistisk tilgang til kristendom – en kritik, som jeg kun mener er delvist rigtig.

Swinburne er bayesianer. Det betyder, at han bruger bayesiansk epistemologi, når han skal vurdere om det er rationelt at tro på Gud. Man begynder med en hypotese: Gud eksisterer. Først skal man vurdere, hvor stor hypotesens iboende sandsynlighed er. Hvis hypotesen er simpel (tænk $E=MC^2$) tildeles den en høj iboende sandsynlighed. Hvis den er kompleks (f.eks. der findes en række guder

med forskellige egenskaber og personligheder) tildeles den lav sandsynlighed. Herefter vurderer man den tilgængelige evidens og opdaterer teoriens sandsynlighed undervejs. Spørgsmålet er, om det er mere sandsynligt, at vi vil observere X hvis hypotesen er sand end hvis hypotesens negation er tilfældet. Altså, er det mere sandsynligt, at vi eksempelvis vil observere universets fin-tuning hvis Gud eksisterer end hvis Gud ikke eksisterer. Swinburnes endelige konklusion er som følger: "Our total evidence ... makes it very probable indeed that God became incarnated in Jesus Christ who rose from the dead."⁶ Swinburne mener således, at det menneske som med tilstræbt neutralitet vurderer den tilgængelige evidens vil komme frem til, at det kristne livssyn er det, der mest sandsynligt er sandt. Det betyder, at rationel argumentation er et stærkt middel i at føre mennesker til tro.

Alistér McGrath

Alistér McGrath er professor i teologi med speciale i historisk teologi og forholdet mellem naturvidenskab og religion. Han bor i Oxford ligesom Swinburne. McGrath blev kristen under sine studier i Oxford. Han færdiggjorde en ph.d. i biokemi men undervejs var han blevet mere og mere og han endte med at skifte fag. Hans grad i biokemi var dog langt fra spildt, da det gav ham et unikt perspektiv på diskussionen af forholdet mellem tro og videnskab. McGraths forfatterskab er enormt. Der er tre dele som er af særlig relevans for apologetik. Først og mest åbenlyst hans tre bøger om apologetik *Bridge Building*, *Mere Apologetics* og *Narrative Apologetics*. Dernæst hans trebindsværk *A Scientific Theology*, der også kan ses som hans akademiske hovedværk. I disse bøger undersøger han, hvordan teologien metodisk kan lade sig inspirere

af naturvidenskaben. Det er således særligt her, man finder hans epistemologiske refleksioner. Sidst, hans nytænkning af naturlig teologi i *The Open Secret* og *Re-Imagining Nature*.

McGrath er blandt andre inspireret af Alasdair MacIntyre og afviser derfor eksistensen af en universel fornuft. Rationalitet bebor partikulære traditioner. Det betyder, at man ikke kan identificere et sæt rationalitetskriterier, som man kan vurdere alle livssyn ud fra. Alligevel fastholder han, at der er en høj grad af overlap mellem traditioner. Et eksempel er ideen om slutning til den bedste forklaring (inference to the best explanation). Selvom der i princippet ikke behøves at findes noget fælles grund mellem traditioner, så gør det ofte. Og denne fælles grund kan bruges til diskussion og kritik. McGrath er dog forsigtig med at kritisere andre livssyn – hvis man da lige ser bort fra nyateismen, som han er meget kritisk over for. McGrath hæver, at den kristne tro forklarer den verden vi observerer omkring os. Dermed er der ingen konflikt mellem tro og fornuft eller mellem kristendom og naturvidenskab. Men at sige, at den kristne tro ikke er i konflikt med fornuften, er ikke det samme som at sige, at den dermed er vist sand. McGrath er derfor mere forbeholden end Swinburne med at konkludere, at den kristne tro er den mest sandsynlige. Jeg forstår McGrath således, at han mener, at den kristne tro er blandt de bedste alternative livssyn, men at argumenter ikke kan kåre én af disse som det bedste.

Dermed kan argumentation altså noget som apologetisk middel, men ikke lige så meget som hos Swinburne. McGrath vender sig derfor mod en anden type apologetik, som jeg har kaldt imaginativ apologetik. Pointen er, at apologeten ikke kun skal vise kristendommens

sandhed men også dens skønhed og attraktivitet. McGrath påstår, at den kristne tro fylder livet med mening, skønhed og sammenhæng. Den ikke-troende skal således ikke vælge den kristne tro fordi det er den mest sandsynlige, men fordi det er en god kandidat, som er attraktiv, berigende og smuk. Kristendommens skønhed kan ikke vises med teori, argumenter og abstraktion. Her kommer forestillingsevnen ind (imagination). Apologeten skal bruge historier, billeder, poesi og kunst til at levendegøre den kristne tro, så den anden kommer til at erfare kristendommens skønhed. Pointen er, at historier og billeder kan noget som argumenter ikke kan. Dette udfolder McGrath i følgende citat:

”A parable is truth enfolded in a narrative, which must be allowed to remain a story rather than being converted into some timeless abstract truth. As C. S. Lewis noted, it is by enjoying and engaging a narrative that we come nearest to experiencing as a concrete what can otherwise be understood only as an abstraction. Narratives allow us to tell what it is like to taste reality, before we attempt to capture it in abstract terms.”⁷

Eller mere populært formuleret: Mens det er argumenter, som overbeviser hovedet, er det historier og billeder, der overbeviser hjertet. Den holistiske apologetik ønsker, at taget højde for begge dele.

Stanley Hauerwas

Hauerwas er en amerikansk teolog og jokeren i min ph.d.-afhandling. Swinburne og McGrath er kendte apologetiske figurer (også selvom den første aldrig bruger begrebet apologetik). Hauerwas er ikke en figur man almindeligvis associerer med apologetik. Han associeres snarere med apologetik-kritik. Alligevel har han

engang ved en forelæsning bemærket, at hele hans teologiske arbejde kan ses som apologetik. Hauerwas er ikke nogen klassisk teolog. Faktisk, er han modstander af ideen om at teoretisere og systematisere troen. For ham er det kun den levede tro, der er den sande tro. Sandhed kan ikke findes som abstraktion. Sandhed kan kun findes som livsform. Så snart man begynder at teoretisere troen har man derfor afkristnet den.

Nogen har anklaget Hauerwas for at være relativist: At alle livssyn og teorier er lige gode. Hauerwas afviser selv den anklage. Fornuften og videnskaben har principielt set en rolle at spille i forhold til livssyn. Og et enkelt sted hævder han, at fornuften kan afvise moon-bevægelsen og nazismen. Men generelt mener han ikke, at vi rigtig kan komme nogen vegne med fornuften når det gælder religiøse spørgsmål og livssyn. Hans fornuftssyn er altså endnu svagere end McGraths og langt fra Swinburnes.

Men hvordan forestiller han sig så, at mennesker skal komme til tro? Kernen i hans kommunitaristiske metode kan findes i følgende citat: "The followers of Jesus can attract others to the way of Jesus only by living faithful lives."⁸ Det betyder, at apologetik ikke er en praksis ved siden af discipelskab. Apologetik er en konsekvens af discipelskab. Man kan således parafrasere hans berømte påstand om, at kirken ikke *har* en social etik men *er* en social etik: Kirken *har* ikke en apologetik. Kirken *er* en apologetik.

Ifølge Hauerwas kropsliggøres Guds godhed i Jesus Kristus. Historien om Jesus finder vi i de bibelske skrifter. Kirken er kaldet til at kropsliggøre historien om Jesus. Det betyder, at de værdier, som Jesus kropsliggjorde, skal kirkens ligeledes kropsliggøre. Det fører til et fællesskab, der har andre værdier, praksisser,

begreber og historier end det omkringliggende samfund. Når mennesker kommer ind i fællesskabet, bliver deres livsform forvandlet (hvis kirken er kirke). Den nye livsstil, som individet og fællesskabet lever, er attraktivt. Det betyder, at dem uden for kirken bliver tiltrukket. Det er ikke fordi kirkegængerne i sig selv er attraktive, men fordi de kropsliggør Guds godhed som er attraktivt.

Diskussion

I kapitel 3-5 præsenterer jeg tre apologetiske teorier, der viser tre apologetiske metoder. I kapitel 7-9 diskuterer jeg disse teorier og metoder. Mit mål er at besvare spørgsmålet: Hvordan bør kirken bedrive apologetik? Eller mere populært sagt: Hvordan bør kirken dele sin tro? Til at afgøre det bruger jeg tre kriterier. Kohærens: Det, teorien antager om virkeligheden, skal være sandt. Effektivitet: Metoden skal kunne nå sit mål og gerne så effektivt som muligt. Etik: Den persuasive praksis skal være etisk forsvarlig.

Apologetikkens etik

I kapitel 7 diskuterer jeg apologetikkens etik. Først undersøger jeg en række perspektiver på kommunikationsetik. Der er en klassisk diskussion inden for kommunikationsetikken om balancen mellem fornuftsappell og følelsesappell. Denne diskussion kan overføres på balancen mellem argumentativ apologetik og imaginativ-kommunitaristisk apologetik. Problemet med de to sidste er, at de ikke viser budskabets sandhed. Dermed har de et manipulerende potentiale. Det betyder dog ikke, at de så dermed bør opgives. Det er nemlig nødvendigt at gå ud over det rent argumentative for at blive hørt. Og så længe følelsesappellen bruges til at støtte fornuftsappellen frem for at undgå den, kan den forsvares som moralsk.

Jeg fremstiller også mit eget bud på en konsekventalistisk apologetisk etik. Den grundlæggende ide er, at den apologetiske kommunikation skal tjene medmennesket, ved at give det noget, som er i dets interesse. Den apologetiske kommunikation kan give den anden tre gode ting: velvære (well-being), sandhed og begrundelser (justification). Disse tre eksisterer i et hierarki: begrundelser har værdi, fordi de hjælper os til at erkende om teorier er sande. Sandhed har værdi, fordi den hjælper os til velvære (dennesidig og/eller hendsidig). Den argumentative apologetik er etik, fordi den (i teorien) kan berige samtalepartneren med begrundelser og sandhed. Den imaginative-kommunitaristiske apologetik er etik, fordi den kan berige den anden med sandhed og velvære. Problemet med den sidste er, som jeg har skrevet ovenfor, at den ikke viser troens sandhed. Den kan få et menneske til at tro på kristendommen, men den giver ikke grunde til at tro, at kristendommen er sand. Derfor kan den i sig selv være manipulerende. På den anden side, så er der ingen grund til at opgive imaginativ-kommunitaristisk apologetik, da den har potentialet til at berige medmennesket. Den etiske apologetik er derfor kombinatorisk: Den kombinerer argumentative, imaginativ og kommunitaristisk apologetik.

Jeg diskuterer også en indvending der hævder, at al persuasion er uetisk. Mit hovedargument er, at persuasion er umuligt at komme udenom. Vi overtaler hele tiden hinanden om alt muligt, og det er næsten altid helt uproblematisk. Denne diskussion leder dog til en vigtig skelnen mellem det jeg har kaldt partisansk apologetik og åben/kritisk apologetik. Den partisanske apologetik er moralsk problematisk, fordi den ikke er villig til at flytte sig. Apologetens ultimative mål er at

overbevise den anden. Den åbne apologetik, derimod, er selvkritisk og dialogisk. Den ønsker at lære af den anden og er villig til at flytte sig, hvis der er grund til det. Dens ultimative mål er at hjælpe den anden (og lade sig hjælpe). Den åbne apologetiks højeste værdi er sandheden. Den ser således kun et gode i at overbevise den anden, hvis den finder grund til at tro, at den kristne tro faktisk er god og sand. Det betyder også, at apologetens epistemiske position er afgørende for om den apologetiske kommunikation er etik.

Apologetikkens kohærens

I kapitel 8 undersøger jeg de apologetiske teories kohærens. Et sådant kriterium er ekstremt omfattende, når man har med tre store forfatterskaber at gøre, og apologetikken som felt dækker utrolig meget. Jeg gør derfor nogle nedslag. Myron B. Penner anklager i *The End of Apologetics* apologetikken for at forudsætte en usammenhængende rationalitetsforståelse, der stammer fra oplysningstiden. Hans kritik rammer dog åbenlyst hverken Hauerwas eller McGraths argumentative apologetik. Og ved nærmere eftersyn finder jeg heller ikke, at den rammer Swinburne.

I kapitlet diskuterer jeg også forholdet mellem sprogfilosofi og apologetik. Ideen er, at jo bedre vores menneskelige sprog er til at gribe Guds væsen, jo længere kan man nå med fornuften i spørgsmålet om Guds eksistens. Jeg hævder, at Swinburne, McGrath og Hauerwas bedst fortolkes som tilhængere af, at vi taler analogisk om Gud (og ikke univokalt eller equivokalt) – om end i forskellig grad. En sådan position finder jeg fuldt forenelig med argumentativ apologetik.

Apologetikkens effektivitet

I kapitel 9 undersøger jeg apologetikkens effektivitet. Jeg diskuterer om argumenter

kan skabe tro, Helligåndens rolle i apologetikken, følelsernes natur og apologetikkens menneskesyn. En hovedpointe er, at apologetikken er nødt til at tage højde for mere end mennesket som fornuftsvæsen. Mennesket er også et følelsesvæsen, og følelserne betyder mere for vores liv og tro, end apologetiske tænkere ofte har anerkendt. Det betyder, at argumentativ apologetik er et relativt ineffektivt middel sammenlignet med imaginativ-kommunitaristisk apologetik. Argumenter, teori og abstraktion er unaturligt for mennesket. Historier og relationer ræsonnerer derimod med menneskets natur.

Konklusion

Jeg begyndte med forskningsspørgsmålet: Hvordan skal kirken bedrive apologetik? Afhandlingens overordnede svar er, at kirken skal bedrive apologetik kombinatorisk. Argumentativ apologetik uden imaginativ-kommunitaristisk apologetik

er ineffektivt. Imaginativ-kommunitaristisk apologetik uden argumentativ apologetik er manipulerende. Dette svar afviser to typer apologetik: For det første, den apologetiske tænkning, der kun vil kendes ved argumenter og menneskets som fornuftsvæsen. Den giver således de kritikere ret, der hævder, at apologetik ikke virker. Det betyder dog ikke, at vi skal opgive argumentation, som nogle hævder. Den apologetik, der helt opgiver argumentation og kritisk tænkning til fordel for det, ”der virker,” risikerer at blive manipulerende og miste sin troværdighed på den lange bane. Det betyder ikke, at man som kristen altid skal bruge halvdel af tiden på at argumentere og den anden halvdel på at fortælle evangeliet. Det, det betyder er, at kirken aktivt skal skabe rum for svære spørgsmål og selvkritisk refleksion. Kritisk refleksion er ikke vantro. Det er tværtimod at tage troen alvorligt.

Noter

¹ Afhandlingen er under publicering, men det er muligt at få en kopi af den indleverede tekst ved henvendelse til undertegnede på emilbn@hotmail.com. Den 9. januar 2023 holdt jeg semesterforelæsning på Menighedsfakultetet i Aarhus, hvor jeg præsenterede nogle af afhandlingens hovedtanker. Forelæsningen kan ses på Center for Kristen Apologetiks Youtube-kanal eller her <https://youtu.be/abgeAhisD7U>.

² Schleiermacher, Friedrich. 1850. *Brief Outline of the Study of Theology*, oversat af William Farrer. Edinburgh: T & T Clark, s. 106-7.

³ Se eksempelvis R. C. Sproul, John Gerstner, and Arthur Lindsay. 1984. *Christian Apologetics*, s. 13.

⁴ William Lane Craig. 2008. *Reasonable Faith*, 3. udgave, s. 15.

⁵ C. Stephen Evans. 2006. *New Dictionary of Christian Apologetics*, s. 3.

⁶ Richard Swinburne. 2003. *The Resurrection of God Incarnate*, s. 214.

⁷ Alister McGrath. 2019. *Narrative Apologetics*, s. 92.

⁸ Stanley Hauerwas. 2001. *Christian Existence Today*, s. 41.